

عوامل و راهکار های جذب دانش آموزان به نماز جماعت

آرش سلیمانی بابادی^۱، سید برزو جمالیانزاده^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی راهنمایی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان شهید ایزدپناه یاسوج (نویسنده مسئول)

^۲ دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز، مدرس دانشگاه فرهنگیان

چکیده

نماز یکی از ارکان مهم دین اسلام می باشد که تاکید زیادی به اقامه و بر پا شدن آن در تمام مکان ها به خصوص مدارس به صورت جماعت شده است. از آن جایی که دانش آموزان در سنی هستند که علاوه بر والدین، از معلم خود الگو پذیری زیادی دارند و چون دوران طولانی زندگی خود را در مدارس سپری می کنند، مدارس یکی از مهم ترین مکان هایی است که دانش آموزان در آن می توانند اعتقادات خود را افزایش دهند از این رو بر پایی نماز در مدرسه از اهمیت ویژه ای برخوردار است. هدف از این پژوهش بررسی عوامل و راهکار های جذب دانش آموزان به نماز جماعت می باشد. در این مقاله از روش های توصیفی، کتابخانه ای برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است.

واژه های کلیدی: نماز، نماز جماعت، دانش آموزان، مدرسه

مقدمه و بیان مسئله

نماز یکی از مهم ترین عناصر برای تربیت و پرورش ابعاد معنوی و تعالی فرهنگی انسان می باشد. و در اسلام بیش از هر چیز دیگر مورد تاکید قرار گرفته است. نماز تعهد وجدانی انسان را در تمامی افراد زنده نگه می دارد. نماز رفتار انسان را خالص کرده و عامل اصلی کاهش گناه و افزایش رفتار پسندیده و تعالی فرهنگی در جامعه از طریق جایگزین نمودن افکار و رفتار انسان دوستانه و خیرخواهانه به جای افکار نشات گرفته از ناامیدی و بی وجدانی و تنش های اخلاقی است (یوسفی، ۱۳۹۵).

نماز در زندگی فردی و اجتماعی انسان آثار و کارکردهای معنوی و تربیتی فراوان دارد و در میان عبادات از جایگاه خاص و ویژه ای برخوردار است، به طوری که همه ی انبیای الهی مأمور به توصیه و سفارش به نماز در بین قوم خود بوده اند. نماز استوارترین و بهترین راه برقراری ارتباط انسان با خداوند و سرچشمه ی همه کمالات و فضایل انسانی است. نماز زمینه ی همه خوبی ها و پاکی ها و دوری از همه ی گناهان و ناپاکی هاست و کاملترین شکل عشق ورزی بین مخلوق با خالق و عاشق با معشوق است. از نماز در فرهنگ اسلامی به عنوان پایه و عمود دین و رأس همه عبادت ها یاد شده است، به گونه ای که اگر انسان آن را انجام دهد، مسیر همه نیکی ها و زیبایی را پیموده و از همه منکرات و زشتی ها مصون خواهد ماند (ستایش فر، ۱۳۹۵).

تربیت دینی دانش آموزان در مدارس، یکی از مهمترین و حساس ترین اهداف نظام آموزشی کشور اسلامی ایران است که در قالب کتاب های درسی، فعالیت های فوق برنامه، مراسم های مذهبی داخل و خارج از مدرسه و فعالیت های اردویی انجام می گیرد. با توجه به اینکه نمود عینی تربیت دینی دانش آموزان در رفتار دینی آنها تجلی می یابد (کریمی، ۱۳۸۶).

مشارکت در تکالیف مذهبی و در رأس آن نماز، یکی از اصلی ترین دغدغه های مدارس به شمار می رود. به این معنا که قسمت اعظمی از توجهات و تلاش های مربیان مدارس را به خود معطوف ساخته است و حتی به منظور اشاعه و فرهنگ سازی آن، در سطح وزارت آموزش و پرورش و نهادهای فرهنگی دینی نیز، عنوان «ستاد اقامه نماز» به چشم می خورد. اگرچه نماز دارای اهمیت فراوانی است و با وجود همه تلاش های انجام شده و دغدغه های متولیان این حوزه، مشاهده وضعیت موجود اقامه نماز در بسیاری از مدارس حاکی از بی رغبتی دانش آموزان نسبت به این امر می باشد که مسئله مهم ترغیب و انگیزش درونی دانش آموزان نسبت به نماز را به ذهن متبادر می سازد (باغبانی آرانی، ۱۳۹۵). مدرسه به عنوان مرکز فراگیری می تواند به کنترل و درمان نابسامانی های دانش آموزان بپردازد. پژوهش ها نشان می دهند مدارس که اقامه نماز را جدی گرفته اند، اضطراب ها و ناهنجاری ها، ضد ارزشها و مشکلات اخلاقی کمتر را شاهد بوده اند (نصر، ۱۳۸۷). همچنین اقامه نماز جماعت در مدارس در کاهش مشکلات و جلوگیری از انحرافات اخلاقی و اجتماعی و هدایت دانش آموزان سهمی ارزنده دارد. در این مقاله کوشیده ایم تا با ارائه ی مختصر توضیحاتی درباره عوامل جذب و راهکارهای جذب دانش آموزان به نماز، بر میزان شناخت و آگاهی معلمان و دست اند کاران حوزه نماز درباره عوامل جذب و دفع دانش آموزان بیافزایم و راه حل هایی برای ایجاد علاقه دانش آموزان برای برگذاری نماز جماعت بیان شود. ما در این مقاله از روش های توصیفی، کتابخانه ای استفاده کرده ایم. در تحقیقات توصیفی محقق به دنبال چرایی بودن موضوع نیست. محقق می خواهد پدیده، متغیر و یا مطلب چگونه است. به عبارت دیگر تحقیق توصیفی، وضع موجود را بررسی می کند (دلاور، ۱۳۹۷).

پیشینه پژوهش

رعیتی و سایر همکاران در مقاله ای تحت عنوان بررسی عوامل موثر در جذب به نماز و مسجد در مدرسه از دیدگاه دانش آموزان (۱۳۹۶)، به این نتیجه رسیدند که بیان احادیث و قصص قرآنی و حضور امام جماعت در نماز خانه مدرسه، رفتار و پوشش معلمان، حضور معلم در صف نماز جماعت، تشویق کلامی یا مادی معلم و نمازخانه جذاب در جذب دانش آموزان به نماز و حضور در مسجد تاثیر گذار است.

یوسفی و سایر همکاران در مقاله ای تحت عنوان عوامل مؤثر در گرایش دانش آموزان به نماز و تعالی فرهنگی (۱۳۹۵)، به این نتیجه رسیدند که عوامل مؤثر در گرایش دانش آموزان به نماز شامل خانواده، مدرسه، رسانه و دوستان یا همسالان به ترتیب با میانگین رتبه ۳/۱۸، ۲/۶۰، ۲/۲۸، ۱/۹۴ می باشند. با توجه به نتایج این پژوهش توجه به نقش و روش های تربیتی خانواده و مدرسه که همواره از مهم ترین عوامل مؤثر در زمینه تربیت فرزندان و گرایش آنان به نماز و تعالی فرهنگی بوده است، بیش از پیش ضروری به نظر می رسد.

ستایش فر در مقاله ای تحت عنوان توسعه فرهنگ اقامه نماز جماعت در مدارس (۱۳۹۵)، به این نتیجه رسید که در بخش دانش آموزی و فرزندان؛ بهترین شیوه های تشویق به نماز، به ترتیب اولویت عبارتند از: روش القایی غیر مستقیم به نماز؛ ارائه الگوی عملی برای نماز؛ معرفی و تشویق دانش آموزان برای برپایی نماز؛ روش الگویی والدین؛ اقامه نماز در منزل. در بخش معلمان و والدین؛ که نتایج بدست آمده شباهت زیادی با هم داشته، بهترین شیوه های تشویق فرزندان به نماز به ترتیب اولویت عبارتند از: روش القایی غیر مستقیم به نماز؛ وجود فرهنگ معنوی نماز در منزل؛ روش الگویی والدین؛ اقامه نماز در منزل؛ ارائه الگوی عملی؛ معرفی و تشویق فرزندان. تحقیقات انجام شده مؤید تأثیر نماز در جلوگیری از انحرافات می باشد.

خلجی و سایر همکاران در مقاله ای تحت عنوان عوامل مؤثر در گرایش دانش آموزان به نماز جماعت، در مدارس (۱۳۹۵)، به این نتیجه رسیدند که با تقویت عوامل فردی، خانواده و همسالان و عوامل درون مدرسه ای، میزان مشارکت دانش آموزان در نماز جماعت مدارس بالا می رود. و نماز جماعت در مدارس، با نشاط آفرینی فرهنگی و اعتقادی بالایی برگزار می گردد.

عوامل جذب دانش آموزان به نماز خوانی

یکی از عوامل جاذبه در نمازخوانی دانش آموزان، برنامه ریزی منظم عوامل اجرایی مدرسه در هماهنگی با امام جماعت می باشد. شرکت روزانه حداقل یک کلاس در نماز جماعت مدرسه و مسجد، هم باعث تشویق دانش آموزان به شرکت در نماز جماعت می گردد و هم می تواند ارتباط آنان را با مردم و افراد حاضر در مسجد محل بیشتر نماید. اگر این امر با تشویق و حتی تهیه هدایایی جزئی از سوی امام جماعت محل باشد تأثیر بسزایی را در نماز جماعت دانش آموزان میگذارد. تجربه نشان داده است که شرکت دانش آموزان به صورت جمعی در مساجد محله ها و حتی هماهنگی مدیر با دانش آموزان برای شرکت در خارج از حضور ایشان در مدرسه مثلاً در هنگام نماز مغرب و عشا در مساجد محله ها آنان را به این امر ترغیب می نماید. ارتباط دانش آموزان با دیگران، هم اثر معنوی بر روی دانش آموزان می گذارد و هم اعتماد به نفس آنان و ارتباط فکری و مذهبی آنان را با مردم بیشتر میکند. در این زمینه، برخی از عوامل بر نماز مدرسه ای مؤثرتر بوده است؛ والدین نمازخوان، معلمان نماز

خوان، دوستان نماز خوان، نمازخانه مناسب، نحوه تدبیر و رفتار مناسب و سنجیده اولیاء مدرسه با نمازخوانی مدرسه ای، موفقیت در آموزش درس دین و معارف، آگاهی بالا از اثرات نماز، برخورد خوب و محبت آمیز مدیر و معلمان با دانش آموزان (باغبانی آرانی، ۱۳۹۵). مسابقات کتابخوانی، نقاشی، شعر، انشاء نویسی پیرامون نماز و مسائل، احکام، آداب، اسرار و اهمیت و فضیلت آن در سطح دانش آموزان البته متناسب با مقطع درسی و سطح فکریشان برگزار شود و به برترین ها جوایزی اهدا گردد (باقریان فر، ۱۳۹۳).

عوامل دفع دانش آموزان به نماز خوانی

ازموانعی که در پیشگیری از گرایش نوجوانان و جوانان به نماز موثرند میتوان به محیط خانواده و بی توجهی والدین، عدم آگاهی و بینش کافی از فریضه نماز، سستی و تنبلی و مجالست و همنشینی با دوستان ناباب، فساد اخلاقی، مزاحم دانستن نماز برای کارهای شخصی، تکبر و غرور، تسویف واگذاری امور به آینده، و ضعف اعتقادی و رفتار نامناسب مبلغان دین نام برد (سلطانی بابوکانی، ۱۳۹۱). همچنین بی تفاوتی والدین نسبت به نماز نخوانی فرزندانشان، خستگی به خاطر ساعات درسی زیاد، خجالت از نماز خواندن در مدرسه، فقدان دانش دینی لازم، ندانستن آثار مثبت نماز، نبود نمازخانه مناسب در مدرسه، بی تدبیری مدرسه و اجبار دانش آموزان به نماز، برنامه های نامناسب مدرسه در عدم ترویج نماز خوانی، نامناسب بودن امکانات فیزیکی مانند سرویس بهداشتی، مناسب نبودن وقت برگزاری نماز، طولانی و خسته کننده بودن مراسم نماز از جمله عوامل مربوط به عدم حضور دانش آموزان به مدرسه می باشد (باغبانی آرانی، ۱۳۹۵).

شیوه های تشویق دانش آموزان به نماز

الف- آموزش تدریجی مسائل دینی و نماز: آموزش معارف و مسائل دینی دارای مراتب و درجاتی است و هر مرتبه و درجه ای از آن، اصول و مقتضیاتی دارد که باید مراعات شود. تفاوت این مراتب و درجات به دلیل تفاوت های فردی در رشد استعداد های ذهنی و روحی و نیز تفاوت در معلومات و تجربیات و شرایط گوناگون اجتماعی و فرهنگی در متعلمان است. بدین روی، باید مطالب و مفاهیم آموزشی و دینی متناسب با سطح درک و قوای ذهنی و روانی متعلمان باشد. والدین و معلمان، بزرگسالان نباید توقع داشته باشند که فرزند آن ها، سریع اهل عبادت و نماز شود. برنامه عادت دادن و آموزش آن ها به نماز باید بر اصل تدریج مبتنی باشد. دانش آموز نباید یکباره بار سنگینی از وظایف دینی را بر دوش خود احساس کند و خود را به انجام آن موظف بداند. تکالیف سنگین و زود هنگام و خارج از طاقت و توان دانش آموز ممکن است صدمه ای جبران ناپذیر بر اعتقادات دینی و مذهبی او وارد آورد.

ب- اعتدال در آموزش مسائل دینی نماز: اعتدال و میانه روی، زیربنای تعلیم است، به گونه ای که در همه دستورات و مقررات آن، از هرگونه افراط و تفریط جلوگیری به عمل آمده است. در عبادت، تحصیل علم، خوردن، پوشیدن، رفاقت، دشمنی و در سایر شئون زندگی، همه جا میانه روی توصیه شده است. اصل تعادل از اصولی است که در قرآن کریم بدان عنایت شده است.

خداوند متعال در قرآن کریم (بقره: ۱۴۳) می فرماید: « وَ لَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا » ما شما را امتی میانه و معتدل قرار دادیم. هم چنین در حیات سراسر نورانی پیامبر اکرم(ص) و ائمه هدی(ع)، در تمامی اعمال و رفتارشان می توان تعادل را مشاهده کرد.

ج- تکرار و مداومت در آموزش مسائل دینی و نماز: تکرار و استمرار سبب یادگیری درست، سرعت عمل و کسب مهارت در هر زمینه ای می شود. کار نیکو کردن از پر کردن است(ستایش فر، ۱۳۹۵).

راهکار های جذب دانش آموزان به نماز جماعت

از جمله راهکار های مناسب برای جذب دانش آموزان به نمازخوانی و برپایی نماز جماعت می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- حضور و شرکت معلمان و کارکنان مدرسه در مراسم و صفوف نماز جماعت
- ۲- برخورد خوب و محبت آمیز مدیر، معاونین و معلمان با دانش آموزان
- ۳- ایجاد مکانی مناسب به عنوان نماز خانه در مدرسه (تمیز بودن، سیستم گرمای و سرمازا مناسب، زیبا و جذاب بودن نمازخانه و ...)
- ۴- واگذاری اجرای برنامه ها به خود دانش آموزان برای برپایی نماز
- ۵- ارائه مطالب و موضوعاتی در مورد اهمیت و جایگاه نماز در زندگی فردی و اجتماعی مردم در کتاب های درسی
- ۶- برگزاری نمایشگاه در خصوص نماز از آثار دانش آموزان
- ۷- برگزاری اردوهای زیارتی و سیاحتی
- ۸- تجلیل از فعالین حوزه نماز در مدرسه
- ۹- استفاده از روحانیون جوان در مدرسه(نگارنده).

بحث و نتیجه گیری

نماز یکی از اصل هایی است که تاکید زیادی به برگزاری آن به خصوص به صورت دست جمعی شده است. پژوهش حاضر به بررسی راهکار ها و عوامل مؤثر بر جذب و شرکت دانش آموزان در نماز جماعت پرداخته است. عواملی از جمله: عوامل خانوادگی، مدرسه، دوستان و همسالان از جمله مهم ترین عوامل تشویق و ترغیب یا عامل بازدارنده به برگزاری نماز محسوب می شوند که می توان با کنترل و تغییر این عوامل تهدید ها را تبدیل به فرصت کرد و دانش آموزان را به برپایی نماز جماعت دعوت کرد. از آنجایی که دانش آموزان وقت زیادی را در مدرسه می گذرانند و الگو پذیری زیادی از معلمان و سایر کارکنان مدرسه دارند اگر درون مدرسه شرایط خوبی برای برگزاری نماز جماعت ایجاد شود، معلمان درباره ی نقش نماز و تاثیر آن بر زندگی روزمره به دانش آموزان مطالبی ارائه دهند و اگر خود آنها به همراه اولیا مدرسه در نماز جماعت شرکت کنند دانش

آموزان نیز با رقبت و میل بیشتری به نماز جماعت می آیند. نتایج پژوهشهای مالک ایمچه (۱۳۷۴)، جهانیان (۱۳۷۶) و فرش (۱۳۷۹) نیز نشان دهنده این است که شرایط و امکانات فیزیکی مدرسه از عوامل مؤثر بر اقامه نماز جماعت از سوی دانش آموزان است. عواملی که در کیفیت محیط فیزیکی دخیل است، عبارتند از: پاکیزگی، آراستگی و جذابیت مکان اقامه نماز، وسعت و بزرگی مکان اقامه نماز، کمیت و کیفیت فرشها و موکتها، کیفیت صدا در محل برگزاری نماز، وضعیت تبلیغات اعم از پوستر، تراکت، پلاکارد و غیره، وضعیت نور و رنگ نمازخانه، وجود مهر و جانماز کافی، معطر و خوشبو بودن محل اقامه نماز، وضعیت جاکفشی نمازخانه، به اندازه کافی بودن سرویس های بهداشتی و دستشویی، وجود وسایل سرمازا و گرمازا در نمازخانه. همچنین نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش رجبی و همکار (۱۳۹۱) همخوانی دارد آنها به این نتیجه دست یافتند که بیشترین عاملی که در نماز جماعت دانش آموزان تاثیر دارد ابتدا معلمان و مربیان و سپس مدیران هستند.

منابع

۱. باقریان فر، مصطفی، دهقانی، مرضیه، محمدی فارسانی، فریبرز (۱۳۹۳)، نقش مدیران و معلمان در نماز جماعت مدارس، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم
۲. باغبانی آرانی، مرضیه، مومن آرانی، مژگان (۱۳۹۵)، بررسی اهمیت و عوامل مؤثر بر جذب دانش آموزان به شرکت در نماز، دومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران، قم
۳. جهانیان، رمضان (۱۳۷۶)، بررسی جاذبه ها و دافعه ها در اقامه نماز جماعت دبیرستان های پسرانه شهر تهران. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان تهران.
۴. خلجی، اباذر، قاسی، لیلا (۱۳۹۵)، عوامل مؤثر در گرایش دانش آموزان به نماز جماعت، در مدارس، همایش ملی تحول آفرینی در آموزش و پرورش، اردبیل
۵. دلاور، علی (۱۳۹۷)، روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، چاپ چهل و ششم، تهران: انتشارات ویرایش
۶. رجبی، سوران، و زاهد بابلان، عادل (۱۳۹۱)، ساخت و بررسی ویژگیهای روان سنجی پرسش نامه جذب به نماز در دانش آموزان. فصلنامه اسلام و پژوهشهای تربیتی، سال چهارم، شماره اول، ص: ۱۴۰-۱۲۵
۷. رعیتی، علیرضا، علمی منش، نیلا (۱۳۹۶)، بررسی عوامل مؤثر در جذب به نماز و مسجد در مدرسه از دیدگاه دانش آموزان، اولین همایش بین المللی مطالعات و تحقیقات علوم انسانی و اسلامی
۸. سلطانی بابوکانی، مریم، رضاعلی، محمد باقر (۱۳۹۱)، بررسی موانع و عوامل گرایش نوجوانان و جوانان به نماز، همایش منطقه ای نماز، از محراب تا معراج
۹. ستایش فر، طیبه (۱۳۹۵)، توسعه فرهنگ اقامه نماز جماعت در مدارس، همایش بین المللی افق های نوین در علوم انسانی، تهران
۱۰. فرش، نادر (۱۳۷۹)، عوامل درون مدرسه ای مؤثر در ترغیب نوجوانان و جوانان به اقامه نماز در استان آذربایجان شرقی. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی.
۱۱. کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۶)، نکته های روان شناختی در تربیت دینی فرزندان (نماز و مدرسه)، تهران: ستاد اقامه نماز.

۱۲. مالک ایمچه، جلال (۱۳۷۴)، بررسی راههای جذب دانش آموزان به اقامه نماز جماعت در مدارس استان آذربایجان. (اردبیل) شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان آذربایجان.

۱۳. نصر، احمد رضا، معین پور، حمیده، عریضی، حمید رضا، باقری، زهره (۱۳۸۷)، بررسی فراتحلیلی عوامل مؤثر بر جذب و شرکت دانش آموزان در نماز جماعت مدارس، فصلنامه نوآوری های آموزشی، شماره ۲۶، سال هفتم، تابستان ۱۳۸۷

۱۴. یوسفی، علی، یوسفی، احسان، خوشوقت، مهدی (۱۳۹۵)، عوامل مؤثر بر گرایش دانش آموزان به نماز و تعالی فرهنگی، همایش ملی تحول آفرینی در آموزش و پرورش، اردبیل